

ดร.เพียงเพ็ญ บุตรรัตัญญู
ศูนย์เทคโนโลยี
อิเล็กทรอนิกส์และ
คอมพิวเตอร์แห่งชาติ
piengpen.butkatanyoo
@nectec.or.th
0-2564-6900 ต่อ 2405

นโยบายส่งเสริมการสร้าง คຸ້มครอง และใช้ ทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศญี่ปุ่น

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ประเทศญี่ปุ่นได้มีนโยบายเพื่อส่งเสริมการสร้าง การคຸ້มครอง และการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง โดยรัฐบาลญี่ปุ่นได้ผลักดันนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาในหลายมิติ และแต่งตั้งหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานเพื่อประสานกันทั้งในระดับนโยบาย นำนโยบายไปปฏิบัติจริง และการติดตามผลการปฏิบัติงาน

ทั้งนี้ จากการเยี่ยมชมหลายหน่วยงานของรัฐบาลญี่ปุ่นในปลายปี 2548 และจากการเข้าสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการและกฎหมายเพื่อส่งเสริมการสร้าง การคຸ້มครองและการทรัพย์สินทางปัญญา สามารถสรุปนโยบายของประเทศญี่ปุ่นอย่างย่อๆ โดยแบ่งออกได้เป็น 3 หัวข้อดังนี้

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง การคຸ້มครอง และการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินทางปัญญา

ญี่ปุ่นเริ่มต้นผลักดันนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาด้วยการออกกฎหมาย Basic Law for Science and Technology ในปี 1995 เพื่อวางนโยบายด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับชาติ จากนั้น ได้มีการออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการก่อตั้งสำนักงานอนุญาตให้ใช้สิทธิในเทคโนโลยี Technology Licensing Organization (TLO) รวมทั้งสนับสนุนงบประมาณในการก่อตั้ง TLO ของมหาวิทยาลัยต่างๆ มีการออกกฎหมายเพื่อแปรสภาพมหาวิทยาลัยของรัฐให้เป็นนิติบุคคลและปรับเปลี่ยนการสอบนิสิตกฎหมายให้อยู่ในระดับสูงกว่าปริญญาตรี (graduate school) เพื่อให้ผู้ที่มีพื้นฐานปริญญาตรีทางวิทยาศาสตร์ หันมาเรียนกฎหมาย มากขึ้น ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์ในการเพิ่มจำนวนผู้ตรวจสอบสิทธิบัตร (patent examiners) ตัวแทนสิทธิบัตร (patent agents) และทนายความ (patent attorney) ที่มีความรู้ทั้งทางเทคนิคและทางกฎหมาย ประกอบกัน

การออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการสร้าง การคຸ້มครอง และการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศญี่ปุ่น แบ่งได้ออกเป็นสองช่วง ซึ่งแต่ละช่วงประกอบด้วยกฎหมายฉบับต่างๆ ดังนี้

ช่วงที่ 1 ปี 1996-2000 (Basic Law for Science and Technology 1995)

- 1998 Report on Innovative Research Groups (MITI)
  - Law to Promote Technology Transfer from Universities to Industry (Promoting Establishment of TLO)
- 1999 Law for Special Measures for Industrial Revitalization
  - Japanese Bayh-Dole Act (IP belongs to Universities)

	- Reduction of patent fees for approved TLOs
2000	Law to Strengthen Industrial Technology
	- Allowing TLOs to use national university facilities free of charge
ช่วงที่ 2 ปี 2000-2004	
2001	Hiranuma Plan: Generation of 1,000 University Start-ups in Three Years
2004	Enforcement of National University Reformation Law (Universities have legal status)

ก่อนที่จะมีกฎหมายเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากมหาวิทยาลัยสู่ภาคอุตสาหกรรม (TLO Law) มหาวิทยาลัยของรัฐในประเทศญี่ปุ่นไม่มีสภาพนิติบุคคล ดังนั้นจึงไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดขึ้นจากการวิจัยและพัฒนาในมหาวิทยาลัยได้ การถ่ายทอดเทคโนโลยีในอดีต เกิดจากการที่อาจารย์มหาวิทยาลัยมีความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมเป็นการส่วนตัว ดังนั้นลักษณะของการถ่ายทอดเทคโนโลยี จึงเกิดขึ้นแบบไม่เป็นทางการ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ หลังจากที่อาจารย์มหาวิทยาลัยทำการวิจัยและพัฒนาแล้ว จะนำผลงานไปตีพิมพ์หรือเสนอผลงานในการประชุมสัมมนา รวมทั้งใช้ผลงานนั้นประกอบการเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการ ขณะเดียวกัน บริษัทเอกชนที่ให้

ทุนสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาแก่อาจารย์มหาวิทยาลัย ก็จะทำผลงานนั้นไปจดสิทธิบัตร และนำเทคโนโลยีเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ต่อไป

ปัญหาที่พบก็คือ อาจารย์อาจได้ค่าตอบแทนจากเอกชนบ้างหรือไม่ได้เลยในบางกรณี การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากมหาวิทยาลัยสู่ภาคอุตสาหกรรมเกิดจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างอาจารย์กับเอกชน มหาวิทยาลัยเกือบจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการถ่ายทอดเทคโนโลยีเลย ซึ่งทำให้ไม่มีระบบที่ชัดเจน ไม่มีการทำสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิในเทคโนโลยี และนอกจากนี้ เทคโนโลยีบางอย่างไม่ได้รับการจดสิทธิบัตร หรือไม่ก็นำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เนื่องจาก ในอดีต อาจารย์มหาวิทยาลัยมีแนวคิดที่ว่า ตนเป็นกลุ่มบุคคลซึ่งมีหน้าที่หลักในการสอน และถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการให้แก่นักศึกษา โอกาสทางการค้าทั้งหลายถูกมองว่าเป็นสิ่งที่อาจารย์ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง จึงไม่จำเป็นต้องสนใจการจดสิทธิบัตร หรือนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการเรียนการสอนและการทำวิจัยและพัฒนาของอาจารย์มหาวิทยาลัยในญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา หลังจากที่รัฐบาลได้ผลักดันในเรื่อง University-Industry Collaboration แล้ว กล่าวคือ รัฐบาลญี่ปุ่นผลักดันให้มหาวิทยาลัยที่เป็น research universities ต้องทำหน้าที่สองประการเท่าๆ กันคือ 1. การสอนหนังสือ และ 2. การทำวิจัยและพัฒนา นอกจากนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำการปฏิรูปสภาพของมหาวิทยาลัยของรัฐ คือให้มหาวิทยาลัยมีสถานะเป็นนิติบุคคลในปี 2004 (National University Reformation Law) เพื่อให้มหาวิทยาลัยมีความคล่องตัวในการบริหารงาน เพื่อให้สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาได้ และเพื่อให้ดำเนินการบริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นับแต่ปี 2004 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยที่เป็น research university ของประเทศญี่ปุ่นต้องจัดตั้งสำนักทรัพย์สินทางปัญญา (IP Office) เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพย์สินทางปัญญาที่มหาวิทยาลัยได้เป็นเจ้าของ ซึ่ง IP Office ดังกล่าว จะอยู่คู่กับ TLO โดยที่ TLO ทำหน้าที่หลักเป็นตัวกลางระหว่างมหาวิทยาลัย กับภาคอุตสาหกรรมเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือ

จากการเยี่ยมชม TOUDAI TLO (University of Tokyo TLO) ซึ่งเป็น TLO ที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในประเทศญี่ปุ่น พบว่าหน้าที่หลักของ TOUDAI TLO ประกอบด้วย

- จัดสิทธิบัตรและทำสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Patent registration and licensing)
- เตรียมสัญญาการส่งวัตถุดิบเพื่อการทดลองร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย (Arranging Material Transfer Agreements (MTA) for research collaborations among universities)
- ทำสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิในลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์ (Licensing copyrighted software)
- เป็นตัวกลางประสานงานระหว่างมหาวิทยาลัยและภาคเอกชน (Intermediaries for collaborative research and funded research between private firms and University)
- ประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยและพัฒนาต่างๆของมหาวิทยาลัย (Doing PR works for the University's research projects)
- นำความต้องการของภาคอุตสาหกรรมมาถ่ายทอดสู่อาจารย์มหาวิทยาลัย (Circulate to professors the feedbacks about the industrial world and its needs)

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยหลายแห่งได้ออกระเบียบภายในที่อนุญาตให้อาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทที่แยกตัวออกจากมหาวิทยาลัย (spin-off company) ได้ สามารถก่อตั้งบริษัท spin-off หรือไปทำงาน part-time ในบริษัทเอกชนได้ ด้วยวิธีนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นเชื่อว่าจะทำให้มีบริษัท spin-off ในระดับ SME ที่สามารถนำเทคโนโลยีของมหาวิทยาลัยไปใช้ในการประกอบธุรกิจเกิดขึ้นมากมายได้ กับบริเวณมหาวิทยาลัยที่กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ นอกจากนี้ การที่เศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นซึ่งเคยถูกขับเคลื่อนโดยบริษัทยักษ์ใหญ่เพียงไม่กี่รายที่กระจุกตัวอยู่ในเมืองหลวง ก็จะไม่ค่อยได้รับการแทนที่จากบริษัทเล็กๆ ที่เกิดใหม่ ซึ่งจะนำเทคโนโลยีจากห้องปฏิบัติการในมหาวิทยาลัยมาเป็นพื้นฐานในการประกอบธุรกิจได้ และเมื่อมี hi-tech company เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ญี่ปุ่นก็จะสามารถแข่งขันกับประเทศต่างๆ ได้มากขึ้น

การมุ่งเน้นให้ SME เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศให้มากขึ้นนั้น จะเป็นการปูพื้นฐานของการเข้าสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมฐานความรู้ อันเป็นกลยุทธ์เดียวกันกับที่สหรัฐอเมริกาใช้ เมื่อปี 1980 ที่ได้มีการบัญญัติ The Bayh-Dole Act เพื่อกระตุ้นให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากมหาวิทยาลัยสู่ภาคอุตสาหกรรม และเกิดการก่อตั้ง Spin-off Company ได้มากขึ้นนั่นเอง

2. ยุทธศาสตร์ด้านทรัพย์สินทางปัญญาของญี่ปุ่นในปัจจุบัน (IP Strategic Programs)

ประเทศญี่ปุ่นจัดให้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิ่งสำคัญที่จะเปลี่ยนทิศทางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ นายกรัฐมนตรี Koizumi ได้ให้ Policy Statement ไว้ในปี 2002 ว่า ต้องการให้ ญี่ปุ่นเป็น IP Nation ดังนั้นจึงได้มีการตั้ง IP Strategy Headquarters ขึ้นในปี 2002 และ IP HQ นี้ได้วางนโยบาย IP Strategic Program 2003, 2004, 2005 และได้ปฏิบัติงานหลักๆ สำเร็จ 6 ประการ คือ

www.trf.or.th

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

จัดอบรมสัมมนาโดยความร่วมมือระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศสในหัวข้อเรื่อง

"Rubber: From Trees to End-Products"

Under the Thai-French Research Cooperative Program

ในวันที่ 20-21 มิ.ย. 2549 ณ โรงแรมเซนจูรี่ปาร์ค กรุงเทพฯ

- จัดตั้ง IP High Court เพื่อพิจารณาคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะ (เทียบได้กับ Court of Appeal for the Federal Circuit ของสหรัฐฯ)
- จัดตั้ง University IP Office
- วางมาตรการป้องกันการขายสินค้าปลอมแปลง (Ministry of Finance)
- เพิ่มจำนวนผู้ตรวจสอบสิทธิบัตร (Ministry of Economy Trade & Economy) (METI)
- ออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการประกอบธุรกิจจาก media content (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology- MEXT)

คณะทำงาน IP Strategy Headquarter ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน รัฐมนตรีเจ้ากระทรวงทุกกระทรวง พร้อมทั้งผู้เชี่ยวชาญจากภาคเอกชน อีก 10 คนเป็นสมาชิก และ IP HQ ซึ่งมีบุคลากรประมาณ 20 คน เป็นเลขานุการ คณะทำงานอีกหนึ่งคณะ คณะทำงานชุดนี้ จะทำการประชุมกันปีละ 3-4 ครั้ง เพื่อติดตาม การปฏิบัติงานตาม action plans ที่กำหนด อยู่ใน IP Strategic Program 2003, 2004 และ 2005 การทำงานของ IP Strategy HQ นี้เปรียบเสมือนกับการที่เจ้ากระทรวงมี gentleman agreement กับนายกรัฐมนตรี ที่จะกลับไปดำเนินการในสิ่งกระทรวงของตนต้องรับผิดชอบ ตาม Strategic Program

3. หน่วยงานของญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับการวางนโยบายวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และยุทธศาสตร์ IP

1. Council for Science and Technology Policy-CSTP (Cabinet Office, Government of Japan) เป็นองค์กรที่เขียนรายงาน S&T Recommendation สำหรับประเทศ โดยได้จัดทำ report ที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย IP แล้วเสร็จได้แก่

- Business-academia-government Collaboration
- R&D Type Venture Businesses

2. National Institute of Science and Technology Policy-NISTEP (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology-MEXT) ทำหน้าที่รวบรวมสถิติ national innovation survey, technology foresight, conditions and promotion policy for regional innovation เป็นต้น และนำข้อมูลดังกล่าวไปเป็น input ให้กับ CSTP และ IP Strategy HQ ต่อไป

3. IP Strategy Headquarter ทำหน้าที่เขียน IP strategic program ของประเทศทุกๆปี โดยแต่ละส่วนของรายงาน จะมีหน่วยงานอื่นๆของรัฐรวมทั้ง CSTP ร่วมเขียนด้วย ปัจจุบัน IP Strategy HQ ได้เขียนรายงานขึ้นแล้ว 3 ฉบับในปี 2003, 2004, 2005 ซึ่งฉบับล่าสุดประกอบด้วย 450 Action Items ที่กระทรวงต่างๆต้องรับไปปฏิบัติ ซึ่ง IP Strategy HQ จะทำหน้าที่ติดตามผลการดำเนินงานของกระทรวงต่างๆให้เป็นไปตาม action plans ที่กำหนดใน IP strategic program และจัดทำรายงานเสนอต่อที่ประชุมซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานต่อไป

ขอเชิญสมาชิกชมรมเพื่อทรัพย์สินทางปัญญาไทย สมาชิก ส.ส.ท.
และผู้สนใจทั่วไปร่วมรับฟังการบรรยายพิเศษ.....

ประสบการณ์ด้านทรัพย์สินทางปัญญาจากประเทศสิงคโปร์

Technology Licensing for ASEAN Countries in Singapore

วันอังคารที่ 14 กุมภาพันธ์ 2549 เวลา 9.00 – 12.15 น.

ณ ห้อง 3C อาคารสถาบันส่งเสริมเทคโนโลยี ซอยพัฒนาการ 18 ถนนพัฒนาการ

K 05 SP 014 S (289-0801-01-100-8)

